

Gabriel Udrea

Străzi fără nume

Cu un dialog critifițional între
Lucian Pricop și Gabriel Udrea

EDITURA CARTEX

Desen și concepție grafică a copertei: Cristina Barsony

Redactor: Lucian Pricop

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

UDREA, GABRIEL

Străzi fără nume / Gabriel Udrea. Prefață de Lucian Pricop și
Gabriel Udrea. – București: Cartex, 2024

ISBN 978-606-9604-80-9

821.135.1

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- O.P. 4, C.P. 184, București

Dialog critifictional între Lucian Pricop și Gabriel Udrea

Unele cărți de ficțiune au nevoie de o prefață care să ofere contexte socio-culturale de apariție, mize ideologico-literare ale textului sau ale actului de publicare. Dintre aceste paratexte, cele mai multe sunt de ajutor cititorilor și istoricilor literari, dar sunt și multiple cazuri în care rolul artificial al prefeței nu poate fi evitat.

Așa stând lucrurile, am gândit ca acest preambul al romanului să aibă un alt statut. Nu e nici un studiu introductiv, nici o prefață, ci un exercițiu complementar romanului, un fel de act critifictional scris în dialog de către editorul cărții, Lucian Pricop, și autorul romanului, Gabriel Udrea.

Am dezasamblat textul romanului și ne-am oprit asupra unor fraze ca în fața unor obiecte a căror autonomie este evident relativă, dar care ne-au intrigat și ne-au ramificat înțelegerea mesajelor. Le-am numerotat din dorința de a fi cât mai puțin ambigui.

1. *„Avocații puneau umărul la descompunerea limbajului.“; „Subiect plus predicat, propoziția să nu depășească un rând-două!”*

L.P.: Personajele vorbesc o limbă artificială, dar artificializarea nu ține doar de utilizarea demonstrativă a limbii de lemn a corporațiilor, ci și de capacitatea de a se adapta la context. Personajele sunt construcții de cuvinte, iar credibilitatea lor este dată chiar de felul în care se descompune limbajul.

G.U.: Folosirea unui anumit jargon semnalează apartenența la o comunitate (profesională, ideologică etc.) sau cel puțin familiarizarea cu regulile acesteia. Pe de altă parte, efortul de a se opune acestei artificializări are la rândul său ceva artificial, cel puțin cât timp faci parte din mediul respectiv. Respingerea completă este până la urmă inefficientă, la fel ca repetatele avertismente ale Academiei franceze împotriva adoptării anglicismelor. În aceste condiții, dincolo de găsirea și aplicarea unor soluții individuale de acomodare, nu ne rămâne decât să asistăm cum descompunerea duce la nașterea unui nou limbaj.

2. *„obiceiul său de a ispiti trecutul putea avea consecințe incontroleabile “; „Era departe de el gândul de a se alătura lamentărilor de prin cărțile și albumele scoase pe bandă rulantă despre orașul dispărut. “*

L.P.: Trecutul necunoscut este inofensiv, cunoașterea acestuia poate genera traume. Așadar nu doar prezentul este sursă de traumă, ci și istoria.

G.U.: Din momentul în care adevărul devine miza întoarcerii, acest exercițiu poate deveni inconfortabil. Pe de altă parte,

spațiile albe lăsate de această căutare deschid calea spre plăsmuire. Adevărul ficțiunii, diferit de simpla romanțare, poate fi o formulă complementară adevărului pe care îl caută istoricii, răspunzând astfel dependenței noastre față de ambii termeni.

3. *„În anii '80, după cum știi, dealul Uranus a fost ras de pe fața pământului pentru a se construi Casa Poporului, astfel că doar copia de lângă bulevardul Carol a acestei prime locuințe a supraviețuit până azi.”*

L.P.: Asemănările între case sunt de fapt înrudirile între percepții, între interpretări. Chiar dacă există acel model arhitectonic copiat al caselor-tip, de fapt, ceea ce identificăm drept lucruri în oglindă sunt doar construcții mentale similare.

G.U.: Faptul că în zonele vechi ale Bucureștiului sunt numeroase case „în oglindă”, fie una lângă alta, fie în cartiere diferite, invită la speculații pe tema replicării unor lumi ce se întrepătrund, dând naștere unui univers mai bogat, în care realitatea și ficțiunea nu mai sunt termeni opuși, ci fațete ale unei unice dimensiuni.

4. *„... în mod surprinzător, tușa „J&H” avea și efecte pozitive asupra scrisului său. Pierduse, într-adevăr, libertatea copilăriei, dar acea bogăție câștigată prea ușor se putea dovedi o capcană. În schimb, exercițiile de filtrare a exprimării, revenirea obsesivă asupra textului, încadrarea în cămașa de forță a structurilor obligatorii și presiunea termenului-limită duceau în cele din urmă la o esențializare benefică.”*

L.P.: Cuvintele au structură de adâncime. Nu doar etimologia trebuie discutată, ci asamblajul de contexte psiho-sociale din care a luat naștere un cuvânt. Scriem literatură sub acoperire. De multe ori, literatura este rezultatul unui angrenaj de texte așa-zis neliterare, texte care scoase dintre copertele volumelor de proză, ale romanelor ar putea avea un rol administrativ, diaristic, terapeutic. Autorul intervine în această logică, înzestrând cu semnificații și schimbând destinația.

G.U.: Este facil să condamni o lume pornind de la datele ei exterioare, cum ar fi: limbajul, cutumele etc. În cazul unei lucrări de ficțiune, se acceptă în general că rolul său nu este de a condamna, ci de a problematiza, cu toate că această exigență este din ce în ce mai greu de îndeplinit azi, când să pui etichete și să stabilești în care tabără ideologică se încadrează demersul literar respectiv devin criterii prealabile de analiză.

Nu înseamnă că autorul trebuie să se transforme într-o instanță neutră. Este vorba, în primul rând, de păstrarea unei perspective largi, în care să aibă loc ambiguitățile și contradicțiile realității înfățișate. Vorbind de lumea corporațiilor în care-și face ucenicia personajul Andrei Soreanu, într-un astfel de cadru lărgit ar putea să-și găsească loc atât amănuntele pe drept cuvânt criticabile, dar și profesionalismul, rigoarea, disciplina de care dau dovadă mulți dintre cei care lucrează în astfel de medii. În al doilea rând, trebuie găsit un punct de situare just. Formula nu este întotdeauna ușor de găsit, dacă vrei să păstrezi dimensiunea subiectivă în care problemele fiecăruia sunt de maximă importanță, fără a te abate de la o anumită exigență

etică care pune sub semnul întrebării posibilitatea de a trata într-un mod similar, de exemplu, povestea unor destine distruse de comunism la finalul celui de-al Doilea Război Mondial și istoria realizării unei vocații în zilele noastre.

5. *„În primul rând, nu voi pomeni date concrete, pentru că epoca noastră de chin și distrugere nu merită amintită. Voi menționa doar ziua din săptămână și, din când în când, anotimpul, dacă voi simți nevoia. Poate că voi ajunge astfel să mă conving că trăiesc în vremuri mai fericite.“*

L.P.: Evadarea din prezent, din istoria trăită se face prin literatură, prin literatura care joacă și ea cartea evazionismului.

G.U.: Evadarea prin ficțiune este în general condamnată. Se uită, totuși, că nu în toate cazurile aceasta înseamnă pasivitate completă. Thomas Mann a putut vorbi deschis contra nazismului pentru că părăsise Germania. Bulgakov, în schimb, nu a putut pleca din U.R.S.S., dar scrierile lui sunt o formă de luptă într-una din variantele neeroice posibile pentru a supraviețui în mijlocul unui sistem concentraționar (luptă ce presupune chiar scăderi și compromisuri). Carabina la care recurge Bérenger împotriva rinocerizării poate avea, prin urmare, forme și naturi diferite.

6. *„Pe fată o invidiez în primul rând pentru părul blond, pielea albă-strălucitoare și gura senzuală. O invidiez, de asemenea, pentru că a apucat să trăiască cel puțin zece ani de tinerețe, de libertate, de dragoste. Mi-aș dori, în același timp, să pot coborî în*

oraș în locul ei. Cel mai probabil, are o slujbă din care-și câștigă existența. Dacă lucrurile și-ar fi urmat cursul normal, poate că și viața mea ar fi arătat la fel. De ce nu m-am născut mai devreme?"

L.P.: Iată că timpul nu înregistrează doar progresul, evoluția firească a lumii, ci dezvoltă și un complex al prezentului. Aici e un accent tragic venit din așezările strâmbe ale politicii Europei în secolul XX.

G.U.: Stadiul dureros al strivirii biografiei într-o realitate distructivă: să fii dispus să renunți la o parte din propriul tău timp pentru a arde etapele. Și mai tragic ar fi să nu fie nici măcar vorba de un pact faustic, pentru câștigarea de timp în viitor, ci de unul inversat, orientat înspre acumularea unui trecut suplimentar.

7. „Prezența tovarășilor noștri de așteptare m-a frustrat și m-a liniștit deopotrivă. Sunt bucuroasă, pe de o parte, că au mai rămas, că n-au dispărut. Pe de altă parte, mă și revolt că se mulțumesc să aștepte aici, încolonați. „Este oare posibil ca jocul măștilor să rămână fără urmări?, m-am întrebat. Sau, cu cât te adâncești în ritual, cu atât mai mult exteriorul se infiltrează în miezul oricum slăbit de pe urma tinerii lui în umbră?"

L.P.: Noi identități infailibile oferă doar ficțiunea.

G.U.: Absurdul vieții în totalitarism se dezvăluie și în faptul că anumite soluții, la care oamenii recurg pentru a supraviețui, țin de universul ficțiunii. Tăcerea asigură un joc de măști, dar prelungirea disimulării îți poate modifica, în cele din urmă, identitatea proprie.

Sâmbătă

Când m-am trezit și am dat cu ochii de tavanul cu stucaturi, am sperat că trăisem doar un vis urât și că lucrurile aveau să fie ca mai-nainte.

Pe măsură ce-mi veneam însă în fire, mecanismul infernal al memoriei se repornise și mi-au sărit în ochi diferențele: aici lipsesc șifonierul cu oglindă și măsuța de toaletă, iar patul este mai îngust și fără tăblie.

Din nefericire, noaptea nenorocirii fusese reală și nu puteam face nimic pentru a o înlătura.

Amândoi am dormit agitați. De fapt, ne-am petrecut noaptea într-o pândă continuă, ca o pereche de acrobați chemați să-și mențină echilibrul în timp ce pășesc pe firul subțire dintre veghe și somn. Trecerea unei mașini pe stradă ne îngheța sângele în vine și, din moment în moment, așteptam să reînceapă bubuiturile în ușă.

Am adormit spre dimineață și reîntâlnirea cu Jorj în vis mi-a adus puțină pace în suflet. Îmbrăcat în halatul ca o tunică de husar, își fuma pipa pe terasă și privea focul uriaș din curte. Flăcările apropiindu-se de casă nu-l speriau câtuși de puțin. Părea mult mai important pentru el să-și savureze tutunul decât să se agite, să cheme ajutoare, să-și salveze bunurile sau viața. Era ca și cum ar fi știut că totul este ireversibil, că nu există cale de scăpare și că singurul lucru care conta era să-și prelungească bucuria.

Perspectiva asupra scenei era ciudată, oarecum de sus și parțial răsturnat. Deodată, în modul abrupt în care capeți certitudinile în planul visului, mi-am dat seama că eram închiși într-o cabină pe cale să se ridice în văzduh și că totul mi se înfățișa prin singura fereastră deschisă în corpul său. Deși motoarele huruiau din toate încheieturile, am reușit să aud vorbele lui Jorj: „Copiii au scăpat! Copiii au scăpat!”

Atunci am vrut să opresc, să întorc mașinăria, am urlat, m-am zbatut prin întuneric, însă efortul a fost zădărnice. Curând, orașul devenise un punct minuscul de lumină și noi pluteam ferecați în avion.

Dimineața, am mâncat câte ceva, ca să ne mai venim în fire: pesmeți și marmeladă. Jorj ne-a lăsat în pivniță provizii ca să supraviețuim câtva timp de-acum înainte, cu toate că pe foamea de azi, nu cred că i-a fost ușor.

Grindina iscată pe neașteptate ne-a oferit un motiv suplimentar să rămânem în casă. La o privire de ansamblu, construcția este într-adevăr aceeași: intrarea, holul, camerele de-o parte și de alta. Până și stucaturile sunt identice. Cu toate acestea, mă concentrez mai mult asupra diferențelor, ca să-mi fac suportabilă lipsa adevăratului stăpân al locului.

Ne izbește, în primul rând, aerul închis, de casă nelocuită.

„De la moartea maică-mii, am ținut-o așa, goală, ne-a mărturisit Jorj. Nici n-am închiriat-o, nici nu m-am îndurat s-o vând, de parcă am știut că o să mai am nevoie de ea.”

De-aici lipsesc pereții adăugați, care dincolo restrângeau sufrageria, pentru amenajarea unui dormitor suplimentar, pe vremea când era nevoie de spațiu pentru întreaga familie. Avem astfel numai patru camere, ce-i drept, mai aerisite, fără ca spațiul să fie în exces (este, până la urmă, o casă de mahala). Mobilierul este mai vechi și mai puțin, iar terenul în pantă face ca totul să pară instabil.

Curtea este la fel de mică, doar că vegetația contribuie la sublinierea diferențelor: aici predomină vișinii și corcodușii, mai avem un păr, un gutui, un măr și un cireș amar. Totul în jur este deschis, fără blocuri, interiorul casei fiind mult mai bine luminat.

Și, nu în ultimul rând, aici lipsesc cărțile...

□

Marți

Leo este apăsător. Îl macină cele întâmplătoare, gândul că n-a făcut nimic, rușinea că se ascunde, neputința de a-și salva tatăl. Nu pot să sufăr obsesia asta specific masculină pentru eroismul lipsit de creier! Cu ce l-ar fi ajutat dacă ne arestau și pe noi? Dimpotrivă, faptul că știe că suntem afară (era să spun liberi) îl poate face și pe tatăl său să reziste.

„Ăștia or să stea puțin timp aici, ascultați-mă pe mine! ne spunea Jorj. Ne-au mai ocupat în trecut și au sfârșit prin a pleca cu coada între picioare!”

Vreau să-l cred, însă sper ca împlinirea acestei previziuni să se raporteze la durata unei vieți omenești. La scară istorică, câțiva ani sunt o nimica toată, dar pentru un om poate însemna însăși viața sa.

■

Joi

Într-o clipită, viața ni s-a restrâns la acest loc și înțeleg, în sfârșit, că frica este cea care ne-a ferecat. Și noi suntem prizonieri și doar bunul obicei al vechilor gospodari de a-și lăsa curți în jurul caselor ne face detenția mai suportabilă.

În timp ce deretic prin camerele de la stradă, îmi sprijin capul de pervaz, așa cum obișnuiam să fac în fiecare dimineață la tanti Lulu.

Zbor prin ferestrele deschise direct la stradă, pentru că oamenii din trecut nu aveau motive să se ascundă de oraș. Mă legăn peste coroanele teilor și plopilor, până ajung deasupra caselor de peste drum, după care mă prăbușesc pe macadam. Forța căderii îmi dă senzația că mă sustrag prezentului, dar automobilul ce urcă strada îmi spulberă iluzia evadării. Zăresc prin geamuri chipuri de bărbați și, cât timp îmi trec pe dinainte, încerc să ghicesc dacă unii dintre ei călătoresc silit în aceste vehicule cernite. Într-unul identic ne-au băgat și pe noi când ne-au arestat la cinematograful.

Singurul meu act de bravură este să nu mă mai ascund în spatele perdelelor și să ofer nefericiților o ultimă frântură de libertate, ca s-o poarte cu ei, acolo unde merg: imaginea unei femei tinere spălând geamurile în lumina dimineții.

□

Vineri

Cu toată ploaia de peste noapte, găsesc în mine resursele să risipesc tristețea. Privesc ca pe o concesie a destinului oferirea unui refugiu într-o casă geamăna cu cea despre care crezusem că-mi va fi cămin. Poate tocmai pentru că n-am avut un loc al meu, îmi doresc să mă leg de un punct din spațiu înainte ca alcătuirea interioară să mi se zdruncine definitiv și să devin un suflet nomad, desprins de toate, fericit doar atât timp cât rămâne în mișcare.

Dacă m-ar fi crescut părinții, simpla lor prezență mi-ar fi alinat nevoia obsedantă de cuib. Nu știu dacă faptul că nu-mi cunosc tatăl îmi creează vreun handicap anume, dar, cel puțin în asemenea momente de separare forțată a părinților de copii, ajung să cred că este într-un fel mai ușor să nu știi de soarta celuilalt. Dacă n-aș simți și eu uneori dorul de ducă, probabil că i-aș purta pică mamică-mii că m-a părăsit. Ce să-i faci: sunt și femei lipsite de vocația maternității! Se știe că scena cere sacrificii. Cum să cari un copil mic prin turnee?

Există, pe de altă parte, și o latură folositoare în a nu avea amintiri legate de un loc în care să fi trăit cu părinții. Sunt scutită astfel de nostalgia după o casă pierdută unde să-mi doresc să mă întorc de fiecare dată când îmi este greu. Pentru mine, această dorință s-a aflat mereu înaintea, nu în urmă.

Nu pot spune că am fost legată sufletește de bunica care m-a crescut până în pragul adolescenței. Cu toate că înțeleg acum originea durtății ei, tot nu cred că se pot scuza vorbele grele aruncate unui copil. Cărțile mi-au fost cel mai bun prieten în acea perioadă. Îmi amintesc de nesfârșitele vacanțe de vară când nu făceam altceva decât să citesc cât era ziua de lungă. Toți se gândeau că sunt un copil precoce. Nimeni nu înțelegea că pentru mine cărțile erau doar un înlocuitor de etapă...

În privința lui tanti Lulu, n-am nimic să-i reproșez, pentru că nu poți cere oamenilor mai mult decât pot duce. Sunt norocoasă că am nimerit în grija unei femei de toată isprava, care, văzând că învățam bine, m-a ținut la școală pe banii ei, cu toate că faptul de a-i fi soră bunicii mele n-o obliga cu nimic. Ce aș putea să cer mai mult? Sper ca întorsătura urâtă a lucrurilor să nu aibă consecințe asupra ei. Ar fi nemeritat după tot binele făcut.

Privind acum retrospectiv, constat că trecerea dintr-o lume dominată de femei într-o casă împărțită cu un soț și un socru poate fi considerată un veritabil act de curaj. Rău-voitorii ar spune că evadarea s-a petrecut într-un mod conformist (aceasta fiind totuși singura cale posibilă

pentru o fată singură în zilele noastre, ar trebui să-mi sară în apărare cei mai înțelegători).

N-am de ce să mă plâng. Am găsit în Jorj pe tatăl care mi-a lipsit. Galant și blând, nu s-a uitat niciun moment la diferența de statut social: în fond, fiu-său lua o fată abandonată și fără avere. Cât de greșit este să te lași condus de primele impresii!

Până să ajung să-l cunosc, mi s-a părut sever și taciturn. Mă temeam ca pierderea soției să nu-l fi înrăit. Am fost mirată să descopăr că lucrurile nu stăteau deloc așa. De fiecare dată când ne vedeam, ne presa cu nunta: „Copii, trebuie să înțelegeți!, ne spunea. În ziua de azi, asistăm la o accelerare cumplită și, de aceea, trebuie să trăiți totul mult mai intens, mai concentrat! Trebuie să smulgeți clipei tot, acum, pe loc și să nu amânați nimic!”

Eu, una, sunt hotărâtă să-i urmez îndemnul și iau ca pe un semn bun popasul în casa ce a servit drept prototip celei din care am fost alungați.

Leo mi-a înfățișat istoria sa și, dintre toate, m-a impresionat povestea primei stăpâne moarte înainte să apuce să o locuiască. Cuprinsă de compasiune, m-am urcat pe un scaun și am privit de-aproape sculptura de ipsos de la intrarea în dormitorul nostru, din dorința de a-mi întipări în memorie chipul redat deasupra fiecărei uși.

Trăind aici, îmi doresc să răzbun eu nenorocirea celeilalte!

Nu știi ce i-a determinat pe membrii familiei soțului meu să ridice două case identice în cartiere diferite ale

aceluiși oraș. Le sunt însă recunoscătoare că alegerea lor mi-a permis să mă refugiez în modelul casei unde am locuit la început și care nu era altceva decât o replică a acestui „acasă” adevărat.

▣

Miercuri

Parcă am fi de-o veșnicie aici! Viața își urmează cursul și începem să ne obișnuim. Pe cât posibil, am respectat rostul camerelor din casa cealaltă: în salonul dinspre grădină mâncăm, în sufragerie ne retragem seara, dormitorul nostru este tot cu ferestrele spre curte, iar la stradă păstrăm liberă încăperea corespunzătoare biroului lui Jorj pentru când se va întoarce și viața va redeveni cum a fost.

Am verificat proviziile din pivniță: cât mălai, câte conserve, ca să știm cum stăm și pentru cât timp ne-ajung. Știu că în țară se moare de foame, că sunt oameni care supraviețuiesc doar cu fierturi din plantele de pe marginea drumurilor, iar făina a devenit prețioasă ca aurul. După câte ni s-au întâmplat și nouă, n-am de gând să mă simt vinovată că cineva ne-a purtat de grijă și ne-a asigurat mijloacele de supraviețuire pentru câteva luni de-acum înainte. Este și acesta un avantaj al jurnalului: să selectez doar părți din realitate. Ne sunt suficiente greutățile din viața de zi cu zi ...

Treptat, ne-am stabilit un program ordonat. Dimineața frământ aluatul și după ce mâncăm, îmi încep curățenia. Săptămânal trebuie să fac turul, altfel se așterne praful de-un deget. Așa, dacă stai și te uiți în urmă, te întrebi ce ai făcut azi?

Nici n-apuc să termin cu dereticatul, că trebuie să pregătesc masa de prânz. Îl mai pun și pe Leo să curețe cartofi sau să aleagă fasole, că doar nu-i pică coroana! Când terminăm, parcă ne-a și pierit pofta. Mâncăm într-o doară, apoi dormim. De dragul lui Jorj, ținem obiceiul ceaiului de la cinci, deși eu nu mă dau în vânt după licoarea asta. De-abia aștept s-o dau pe gât, ca să ne apucăm de măturat și șters praful, pentru că altfel ne acoperă mizeria.

Seara, pun pe masă ce-a rămas de la prânz. Domnul și-ar dori schimbarea meniului, însă eu, una, nu mai gătesc. Doar nu m-a cumpărat la târg! Până spăl vasele s-a și făcut noapte. De-abia apuc să mai scriu câte ceva în caiet că mă fură somnul.

Reușim astfel să mai scăpăm de melancolie. Prinși cu treburi, nu mai avem timp să ne gândim și sunt clipe când uit ce s-a-ntâmpat. Este esențial ca, în momentele de cumpănă, să muncești până la epuizare pentru a nu lăsa durerii nici cea mai mică rezervă de energie din care s-ar putea alimenta. Să consumi totul, să poți supraviețui!